მამუკა წურწუმია
Mamuka Tsurtsumia

პაოლინო ვენეტო „ქართული ზღვის“ შესახებ
Paolino Veneto on the “Georgian Sea”

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: *პაოლინო ვენეტო, კასპიის ზღვა, ქართული ზღვა, ჯოვანი ბოკაჩო, მარინო სანუდო*
Key Words: *Paolino Veneto, Caspian Sea, Georgian Sea, Giovanni Boccaccio, Marino Sanudo*

XIV საუკუნის ცნობილი ფრანცისკელი მეცნიერი, ისტორიული, გეოგრაფიული და პოლიტიკური ხასიათის თხზულებების ავტორი პაოლინო ვენეტო, იგივე პაოლინო მინორიტა, 1270-იანი წლების დასაწყისში უნდა იყოს დაბადებული, სავარაუდოდ (სახელიდან გამომდინარე) – ვენეციაში. მისი ოჯახის ან სოციალური წარმომავლობის შესახებ არაფერია ცნობილი.[1] პაოლინოს კარიერა ფრანცისკელთა (მინორიტთა) ორდენში დაიწყო და მან თავი გამოიჩინა როგორც დიპლომატმა და ისტორიოგრაფმა. ის საბუთებში პირველად 1293 წელს გვხვდება. ორდენის რიგებში სწრაფად წინ მიიწევს, 1301 წელს ვენეციაში თეოლოგიის ლექტორად მსახურობს, 1304 წელს უკვე ფრანცისკელთა ვენეციის პროვინციის მმართველია, 1305-7 წლებში კი უკავია ინკვიზიტორის თანამდებობა ტრევიზოსა და ჩენედას ეპარქიებში [Heullant-Donat, 1993: 385-87; Cecchini, 1998: 150; Fontana, 2014: 84]. ჩვენამდე მოღწეული საბუთებიდან ჩანს, რომ პაოლინოს ფუფუნებაში ცხოვრება უყვარდა, თავს არ იზღუდავდა და საკუთარი ორდენის სიღარიბის აღთქმას არ იცავდა [Botana, 2013, გვ. 3-5].

დაახლ. 1314 წელს, თანამემამულე მარინო ბადოერისათვის (დ.1230-1324), რომელიც 1313-15 წლებში კრეტის დუკად იყო გამწესებული ვენეციის რესპუბლიკის მიერ, პაოლინომ შექმნა ტრაქტატი მმართველობის შესახებ, სახელწოდებით *De regimine rectoris* [Ribeiro, 2021: 96-97; Morosini, 2020b: 167-214]. როგორც ფრანცისკელთა ორდენის დიდი მკვლევარი ჯჩიროლამო გოლუბოვიჩი შენიშნავს, „1313 წელს, თავისი ქვეყნის მაღალი მმართველობისათვის პაოლინო უკვე ცნობილი იყო, როგორც იშვიათი გამოცდილების მქონე ადამიანი, დახელოვნებული პოლიტიკასა და მართვაში. მართლაც, მან მთელი სიცოცხლე გაატარა დელიკატურ პოლიტიკურ მისიებსა თუ ქრონიკების წერაში, რომლებიც დღეს დავიწყებასაა გადარჩენილი და XIV საუკუნის პირველ ნახევარში შედგენილ საუკეთესო და ყველაზე ღირებულ ისტორიულ თხზულებებს მიეკუთვნება“ [Golubovich, 1913: 74].

დიპლომატიური კარიერა პაოლინომ ვენეციის სენატის სამსახურით დაიწყო. 1315-16 წლებში სერენისიმამ (ვენეციის რესპუბლიკამ) პაოლინო ელჩად მიავლინა ნეაპოლში, მეფე რობერტ ანჟუელის კარზე. მისი პირველი მისია უკავშირდებოდა ზიანს, რომელიც ვენეციელებმა განიცადეს ეკლესიური აკრძალვის გამო, რომელიც რომის კათოლიკურმა საყდარმა დააკისრა ვენეციას ფერარას ომის (1309) დროს. მისია თავდაპირველად რთულად მიმდინარეობდა და გარკვეული დროით ჩიხშიც აღმოჩნდა, მაგრამ საბოლოოდ პაოლინომ წარმატებით მოახერხა შუამავლობა და ხელი მოაწერა ვენეციისთვის მომგებიან შეთანხმებას. 1320 წლის მიწურულს პაოლინო მეორე დიპლომატიურ მისიაში მონაწილეობს, ამჯერად პროვანსსა და პაპის კურიაში, სადაც იმ დროს რობერტ ანჟუელიც იმყოფებოდა.[2] საქმე ეხებოდა ვენეციურ გემს, რომელიც გენუელმა ვაჭრებმა გაძარცვეს კორფუს მახლობლად. ეს დავაც პაოლინომ ვენეციის სასარგებლოდ გადაჭრა. იმ დროისთვის ის უკვე

[1] თუმცა, მისი სწრაფი კარიერული წინსვლის გამო, ვარაუდობენ, რომ ის გავლენიანი ვენეციური ოჯახიდან იყო [Botana, 2013: 3].

[2] მეფე რობერტთან, მისი ეპოქის ერთ-ერთ ყველაზე ინტელექტუალურ მმართველთან, პაოლინო ახლო ურთიერთობას ინარჩუნებდა გვიანაც, როცა ის პოცუოლის ეპისკოპოსი გახდა და რობერტმა თავის მრჩევლად დანიშნა [Degenhart, Schmitt, 1973: 17].

ცნობილი ფიგურა გახლდათ და ვენეციის რესპუბლიკაში პაპის ნუნციოდ დაინიშნა. 1322 წელს ის უკვე პაპის სახელით ასრულებს სხვადასხვა დიპლომატიურ მისიას ვენეციაში [Brincken, 2000: 470; Fontana, 2014: 85].

1324 წლის 20 ივნისს პაპმა იოანე XXII-მ პაოლინო პოცუოლის ეპისკოპოსად გაამწესა, შესაძლოა თავად რობერტ ანჟუელის რეკომენდაციით. ის მალევე იქცა ანჟუელთა კარზე ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ და კულტურულ ფიგურად და 1328 წლიდან გარდაცვალებამდე, 1344 წლამდე, მეფის მრჩევლის თანამდებობას იკავებდა [Cecchini, 1998: 150]. 1326 წლამდე პაოლინო ვენეციაში იმყოფებოდა პაპის სახელით დიპლომატიური მისიით, რის გამოც ეპისკოპოსის მოვალეობის შესრულება მხოლოდ ამ წლიდან დაიწყო. მიუხედავად იმისა, რომ ეპარქიაში პერიოდულად იმყოფებოდა, ის თავის სამწყსოს ენერგიულად მართავდა. პაოლინო გარდაიცვალა 1344 წლის ივნისის პირველ რიცხვებში, 22 ივნისამდე; ამ დღეს პაპის წარგზავნილმა პირმა ვენეციელის ქონება აღწერა. მის წიგნთაგან ზოგიერთმა ავინიონის პაპთა ბიბლიოთეკაში დაიდო ბინა [Brincken, 2000: 470; Fontana, 2014: 85, 87].

ისტორიკოსი და გეოგრაფი, პაოლინო იმ ავტორთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს შუა საუკუნეების კარტოგრაფიის განვითარებაში. ის განსაკუთრებულ ინტერესს იმსახურებს როგორც იტალიური წიგნის გაფორმების ისტორიაში, ისე ზოგადად შუა საუკუნეების კულტურაში. მის შემოქმედებას იყენებდნენ ისეთი სახელოვანი ადამიანები, როგორებიც იყვნენ ჯოვანი ბოკაჩო, დოჟი და ისტორიკოსი ანდრეა დანდოლო, ჰუმანისტები პოჯო ბრაჩოლინი და კოლუჩო სალუტატი და სხვები, რაც მოწმობს XIV საუკუნის ვენეციელი მოაზროვნის მნიშვნელობას [Fontana, 2014: 86].

პაოლინო ცნობილია სამი უნივერსალური ქრონიკის ავტორობით, რომლებიც აღწერენ მოვლენებს სამყაროსა და ადამიანის შექმნიდან XIV საუკუნის პირველ ათწლეულებამდე: პირველი – *Notabilium historiarum epithoma*, რომელიც აღწერს მოვლენებს 1313 წლამდე და 244 თავისაგან შედგება; მეორე – *Compendium*, იგივე *Chronologia magna,* რომლის ორი ვერსია არსებობს (სრული და შემოკლებული) და სადაც მასალა უკვე ცხრილების სახითაა წარმოდგენილი;[3] მესამე – *Satirica historia*, იგივე *Satirica rerum gestarum,* რომელიც ქრონიკათა შორის უკანასკნელია და სავარაუდოდ პოცუოლის ეპისკოპოსობის ჟამსაა დასრულებული. ის შედგება პროლოგისა და 238 თავისაგან, რომლებიც თავის მხრივ ქვეთავებად იყოფა [Heullant-Donat, 1993: 393-402; Fontana, 2020: 37-39]. ქრონიკების ტექსტში გაერთიანებულია როგორც პოლიტიკური და რელიგიური მოვლენები, ისე ანტიკური ავტორების ანთოლოგიები, წმინდანთა ბიოგრაფიები, გეოგრაფიული აღწერილობები და მითოლოგიური მოთხრობები, რომლებიც ხშირად დამოუკიდებელი ტრაქტატების სახითაა წარმოდგენილი [Cecchini, 1998: 150]. პაოლინოს ეკუთვნის სხვა თხზულებებიც, რომლებიც *Satirica historia*-ს თანმდევია: ტრაქტატი სახელწოდებით *De mapa mundi*, რომელსაც გეოგრაფიული რუკებიც ახლავს; ალეგორიული ტრაქტატი ჭადრაკის შესახებ (*De ludo sca-*

[3] ეს არის უზარმაზარი ქრონოლოგიური ოცდაოთხსვეტიანი ცხრილი, რომელიც ისტორიული მოვლენების თანადროულად მიმდინარეობას ასახავს [Edson, 2007: 70].

corum); ტრაქტატი ანტიკურ ღმერთებზე (*De diis gentium et fabulis poetarum*); მოკლე ჩანახატი ღვთაებრივი განგებისა და ბედის შესახებ (*De providentia et fortuna*). მას ასევე მიეწერება *Provinciale Romanae Curiae* – რომაული კურიის საეკლესიო პროვინციებისა და შესაბამისი ეპარქიების ჩამონათვალი და დაახლ. 1334 წელს შედგენილი *Provinciale ordinis fratrum Minorum*, რომელიც მინორიტთა ორდენის პროვინციების ნუსხას წარმოადგენს. დაბოლოს, პაოლინოს ასევე აკუთვნებენ *Liber privilegiorum ordinis Minorum*-საც, რომელიც დაწერილია დაახლოებით 1323 წელს და შეიცავს პაპის დოკუმენტებს მინორიტთა ორდენის შესახებ [Fontana, 2014: 87].

ანა-დოროთი ფონ დენ ბრინკენი შენიშნავს, რომ პაოლინოს ნაწერებში დიპლომატიური გამოცდილება ერწყმოდა მის ცოდნასა და დასავლური ისტორიოგრაფიის ტრადიციას [Brincken, 2000: 470]. უნივერსალური ქრონიკების ჩვენამდე მოღწეული მრავალი ხელნაწერი და ცნობილი ავტორების დამოწმებები მოწმობს პაოლინოს ისტორიული ნაწერების მიმართ მაღალ ინტერესსა და მათ გავლენას. ვენეციის დოჟი ანდრეა დანდოლო, მისი თანამედროვე, იყენებდა *Satirica historia*-ს თავის ქრონიკაში (*Chronica per extensum descripta*). ბოკაჩო, მიუხედავად იმისა, რომ პაოლინოს აკრიტიკებდა და შეურაცხმყოფელ ეპითეტებსაც უძღვნიდა,[4] ფართოდ იყენებდა *Compendium*-ის გეოგრაფიულ ნაწილს და *Satirica historia*-ს მონაკვეთებს თავის ჩანაწერებში.[5] მიუხედავად დაპირისპირებისა, პაოლინომ ძლიერი შთაბეჭდილება დატოვა ბოკაჩოზე, რომელიც ასე აღწერს მასთან შეხვედრას: „მათ შორის იყო ვენეციელი, პოცუოლის ეპისკოპოსი, ისტორიის უდიდესი მკვლევარი, რომელიც მახვილგონივრულად ამტკიცებდა ხოლმე, რომ პოეზია მოსეზე ბევრად უფრო ძველია და, როგორც თავად ამბობდა, ნიმროდის დროიდან მოდის“ [Heullant-Donat, 1993, გვ. 392, n. 36]. თავის ენციკლოპედიურ ნაშრომში *La piazza universale di tutte le professioni del mondo* (1585), პაოლინოს „ისტორიის უდიდეს მკვლევარს“ უწოდებს XVI საუკუნის პოპულარული იტალიელი ავტორი ტომაზო გარძონიც (1549-89) [Morosini, 2020a:18]. პაოლინოს იმოწმებდნენ XV საუკუნეშიც, რაც ჩანს პოჯო ბრაჩოლინისა და კოლუჩო სალუტატის ეპისტოლარული მემკვიდრეობიდან; მას იყენებდა ამავე საუკუნის პოლონელი ქრონისტი იან დლუგოშიც [Heullant-Donat, 1993: 383-84].

პაოლინოს ქრონიკები შუასაუკუნოვანი ტექსტების ვრცელი კომპილაციებია, რომლებსაც თან ერთვის სხვადასხვა ტრაქტატები, ცხრილები, მინიატურები და ზოგჯერ – გეოგრაფიული რუკებიც. თითოეული ხელნაწერი წარმოადგენს დამოუკიდებელ ქმნილებას, რომლის შინაარსიცა და იკონოგრაფიული პროგრამაც ავტორის მიერ არის შერჩეული. ისტორიულ ტექსტს თან ახლავს შემაჯამებელი ცხრილები და გეოგრაფიული აღწერები, რომლე-

---

[4] როგორიცაა „მხეცი“ (***bestia***), „მჯღაბნელი“ (*imbractator*), „ყბედი“ (*bergolus*). ასეთი შეფასებები არ უნდა გაგვიკვირდეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ორივე, პაოლინოცა და ბოკაჩოც, ნეაპოლის მეფის კარზე ტრიალებდა და მისი კეთილგანწყობისათვის ეპაექრებოდა ერთმანეთს.

[5] ბოკაჩომ, მცირე შემოკლებებითა და გადანაცვლებებით, თავისი *imago mundi*-ს შექმნის დროს ფაქტობრივად სიტყვასიტყვით გადმოიწერა რამდენიმე მონაკვეთი პაოლინოს სამყაროს აღწერილობიდან და მხოლოდ სხვადასხვა ნაწილის სათაურების შეცვლით შემოიფარგლა [Surdich, 2020: 223].

ბიც ეხმარებიან მკითხველს მასალის უკეთ გააზრებაში. ეს კომპლექსური სტრუქტურა რუკებით სრულდება, რომლებიც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს კარტოგრაფიის ისტორიაში: ისინი აერთიანებენ როგორც ტრადიციული გეოგრაფიის მონაცემებს, მაგალითად, ისიდორე სევილიელისა და გერვასი ტილბერელის აღწერებს, ისე უფრო თანამედროვე, საზღვაო კარტოგრაფიის მიღწევებს.

ქრონიკების წერისას პაოლინომ ბრწყინვალე დაკვირვების უნარი და ნიჭიერი დიზაინერის ცოდნა გამოავლინა, რადგანაც მას არ ჰქონია რაიმე მსგავსი სირთულის კოდექსი თუ ვიზუალური მოდელი, რომელსაც დაეყრდნობოდა. შუა საუკუნეების არც ერთ სხვა მემატიანეს არ უცდია მსოფლიოს გეოგრაფიული თუ ისტორიული სახის ასე თამამი და გრაფიკულად დახვეწილი გადმოცემა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თავისი ნაშრომებით პაოლინომ შუა საუკუნეების სამყაროს თვალსაწიერი გააფართოვა [Brincken, 2000: 472].

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ტექსტსა და გამოსახულებას შორის კავშირის ორიგინალური კონცეფცია, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოა *Chronologia magna*-ში გამოყენებულ კომპლექსურ ქრონოლოგიურ ცხრილებში. ეს ცხრილები მოცემულია სვეტების სახით, სადაც განთავსებულია სხვადასხვა ისტორიული პერიოდის მნიშვნელოვანი ფიგურების პორტრეტები შესაბამის წარწერებთან ერთად. სვეტებში წარმოდგენილია, ანტიკური პერიოდიდან მოყოლებული, არამარტო ქრისტიანული, არამედ წარმართული ღვთაებებიც, ასევე სხვადასხვა მეფეები, პაპები, მწერლები და გამოჩენილი მოღვაწეები [Cecchini, 1998: 151]. თავისი გეოგრაფიული ტრაქტატისათვის *De mapa mundi* წამძღვარებულ შესავალში პაოლინო გვიხსნის, რომ აუცილებელია გამოსახულება (*pictura*) ტექსტთან (*scriptura*) გაერთიანდეს, რათა მკითხველმა შეძლოს როგორც გონებრივად, ისე ვიზუალურად გაიაზროს სივრცე, სადაც ნოეს დროიდან მოყოლებული თაობები ცხოვრობდნენ და ადამიანის ისტორია ვითარდებოდა. კარტოგრაფია ერთდროულად არის დამხმარეც და აუცილებელიც; მის გარეშე ისტორია გაუგებარია [Heullant-Donat, 1993: 402-3; Michalsky, 2015: 49-54].

Chronologia magna-ს დასურათებულ ნაწილში პაოლინომ კარტოგრაფიული გამოსახულებების მდიდრული კრებული მოათავსა. ისტორიული ტიპის რუკებთან ერთად, რომლებიც ტრადიციულ ხასიათს ატარებენ და აღწერენ საკრალურ გეოგრაფიულ ობიექტებსა და ქალაქებს უძველესი გადმოცემების მიხედვით, მოცემულია ტოპოგრაფიული რუკების უიშვიათესი ნიმუშებიც. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იტალიის ნახევარკუნძულის ორი რუკა, რომლებშიც პირველად ხდება სანაპირო ზოლის ზუსტი მოხაზულობის, რაც უკვე გვხვდება პიეტრო ვესკონტესა და მარინო სანუდოს რუკებზე, შერწყმა მთაგორიან რელიეფსა და მდინარეთა შიდა ქსელთან, რომლებიც სხვადასხვა ფერითაა გადმოცემული. ეს მიდგომა იმ დროისთვის სრულიად ახალი იყო და აჩვენებს მის კავშირს როგორც პიეტრო ვესკონტეს ნავიგაციურ რუკებთან, ისე სანუდოს გეოგრაფიულ ხედვებთან [Degenhart, Schmitt, 1973: 20, 63; Cecchini, 1998: 151].

ვენეციელი მარინო სანუდოს (დ.1270-1343) „ჯვრის ერთგულთა საიდუმლო წიგნი“ (*Liber secretorum fidelium Crucis*) ჯვაროსნული ლაშქრობის

დეტალურ პროექტს წარმოადგენდა [C. J. Tyerman, 1982: 57-73]. მასში აღწერილი იყო აღმოსავლეთის ქვეყნების გეოგრაფია, სავაჭრო გზები, ადგილობრივთა ჩვევები, ქვეყნების რესურსები და ა.შ. სანუდოს ნამუშევრებს თან ახლდა პიეტრო ვესკონტეს რუკები. კარტოგრაფიული დანართი მსოფლიოს, პალესტინის, ხმელთაშუა ზღვის, შავი ზღვისა და ევროპის რუკების და იერუსალიმის, ანტიოქიისა და აკრას გეგმების სახით, საგულდაგულოდ იყო მოწოდებული თხზულების დამაჯერებლობის გაზრდის მიზნით და ექსპედიციის მომზადებისა და ჩატარების გასაადვილებლად [Pasch, 1968: 133; Kretschmer, 1891: 355-60]. პროექტის პირველი ვერსია პაპ კლემენტ V-ს 1309 წელს წარუდგინეს, სახელწოდებით *Condiciones Terre sancte*. ის რუკებს არ შეიცავდა. პროექტის დასრულებული ვერსია, გეოგრაფიული ცნობებითა და რუკებით შევსებული, 1321 წელს მიართვეს იოანე XXII-ს [Dalché, 2010: 84].

1321 წლის სექტემბერში, როდესაც სანუდოს პროექტი იოანე XXII-ის ხელთ აღმოჩნდა, მან ის საგანგებოდ შექმნილ ოთხკაციან კომისიას გადასცა შესასწავლად და განსასჯელად. კომისიის შემადგენლობაში იმყოფებოდა პაოლინო ვენეტოც, რომელიც თავის უნივერსალურ ისტორიაზე მუშაობდა და მეტად აინტერესებდა აღმოსავლეთი და ჯვაროსნული ლაშქრობები [Daniel, 2010: 1193]. კომისია პაოლინოს სახლში იკრიბებოდა, სადაც ისინი ეცნობოდნენ და იხილავდნენ სანუდოს ნაშრომს [Marino Sanudo Torsello, 2016: 21-22]. ერთი ქალაქის მკვიდრნი, ვენეციელები პაოლინო და მარინო მალე დამეგობრდნენ და სიცოცხლის ბოლომდე ურთიერთობასა და მიმოწერას აგრძელებდნენ [Edson, 2007: 70].

მიუხედავად იმისა, რომ სასულიერო პირის, ისტორიკოსისა და დიპლომატის, პაოლინო ვენეტოს ცხოვრება განსხვავდებოდა მაღალი წარმომავლობის, პოლიტიკოსისა და მოგზაურის მარინო სანუდოს ცხოვრების გზისგან, ისინი არაერთხელ გადაეკვეთნენ ერთმანეთს, როგორც იმ დროის გამორჩეული ინტელექტუალები, რამაც ბუნებრივად გამოიწვია ურთიერთგავლენა და იდეების მიმოცვლა მათ ნაწერებში [Degenhart, Schmitt, 1973: 27].

უხვად ილუსტრირებულ პაოლინოს თხზულებებს ახლავს როგორც მისი ეპოქის იტალიის დეტალური რუკები, ასევე ქალაქების – რომისა და ვენეციის გეგმები.[6] მისი მსოფლიოს, აღმოსავლეთ ხმელთაშუაზღვისპირეთისა და წმინდა მიწის რუკები, ფაქტობრივად, სანუდოს რუკების იდენტურია. მის მსგავსად, პაოლინოც თავის ნაშრომში რუკებს გეოგრაფიული შინაარსის შემცველ ტექსტებს ურთავს და მათი ნაწილიც ზედმიწევნით ემთხვევა სანუდოს ნაშრომს. თუმცა, სადაც სანუდო რუკებს იყენებს პრაქტიკული მიზნებისათვის – ომისა და დაპყრობის ხელშესაწყობად, პაოლინო ხაზს უსვამს მათ მნიშვნელობას ისტორიული და ბიბლიის შესწავლის კუთხით [Edson, 2007: 71-72].

ჩვენთვის საინტერესო ინფორმაცია მოიპოვება პაოლინოს თხზულებაში *Chronologia magna*, რომელიც პარიზში, საფრანგეთის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაშია დაცული. ნაშრომში მოთავსებულია მსოფლიოს რუკა (MS

[6] რომის გეგმა შუა საუკუნეებში შექმნილი ქალაქის პირველი კარტოგრაფიული ასახვაა და უჩვეულოდ ზუსტი თავისი დროისათვის [Michalsky, 2015: 39].

Latin 4939, f. 9r) (სურ. 1), სადაც კასპიის ზღვას თან ახლავს შემდეგი განმარტებითი წარწერა (სურ. 2):

> მას ეწოდება სარას ზღვა [Mare de Sara] იმ ქალაქის გამო, სადაც იმპერატორი მკვიდრობს;[7] ასევე ეწოდება კასპიის ზღვა, რადგან ის კასპიის მთებთან ახლოს მდებარეობს და იგივე მიზეზით მას ქართულ ზღვასაც უწოდებენ. მასში მორევია, სადაც ზღვის წყალი ჩაედინებოდა, რაც შემდეგ მიწისძვრამ გააჩერა. ზღვა ყოველ წელს ხელის დადებაზე იწევს და ბევრი კარგი ქალაქი უკვე გაანადგურა. საბოლოოდ, როგორც ჩანს, ეს ზღვა შეუერთდება ტანას ზღვას,[8] რაც მრავალს შეუქმნის საფრთხეს. მისი გარშემოწერილობა 2 500 მილს შეადგენს, და სარადან ნორგაციუმამდე[9] [...][10] მილია. ამ ზღვის გარშემო უმეტესად ქვიშიანი და გაუვალი ადგილებია.[11]

მოყვანილი მონაკვეთიდან ჩანს, რომ შუა საუკუნეების ევროპელი ინტელექტუალები – გეოგრაფები და ისტორიკოსები – კასპიის ზღვას „ქართული ზღვის“ სახელითაც იცნობდნენ. ეს ცოდნა მათ ევროპელი მოგზაურების ხელით უნდა მიეღოთ, რომლებიც XIII საუკუნიდან მოყოლებული ხშირად სერავდნენ მონღოლთა იმპერიის უკიდეგანო სივრცეს. პაოლინოს ტექსტიდან შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ის იყენებს მარკო პოლოს მოგზაურობის ჩანაწერებს, რომელიც ასევე მოიხსენიებს კასპიის ზღვას სარას ზღვის სახელით, ოქროს ურდოს დედაქალაქის, სარაის მიხედვით, რომელიც ვოლგაზე მდებარეობდა [Marco Polo, vol. 2, 1903: 494; Edson, 2007: 73]. თუმცა, ჩანს, რომ პაოლინო სხვა წყაროებითაც სარგებლობდა, რადგან მასთან კასპიის ზღვის გარშემოწერილობა (2 500 მილი) განსხვავდება მარკო პოლოს მონაცემისაგან (2 800 მილი) [შდრ. Marco Polo, vol. 1, 1903: 59).

პაოლინო ვენეტოს მსოფლიოს რუკაზე დატანილი კასპიის ზღვის ერთერთი სახელწოდება – „ქართული ზღვა“, ცხადად მიუთითებს, რომ ერთიანი ქართული მონარქიის არსებობის ხანაში, ქართული სახელმწიფოს გავლენა ვრცელდებოდა კასპიის ზღვაზეც, ამიერკავკასიაში მონღოლთა ბატონობის პირობებშიც კი. „ქართული ზღვის“ ხსენება აჩვენებს, რომ შუა საუკუნეების ევროპელი გეოგრაფები იცნობდნენ კავკასიის რეგიონს და და იცოდნენ ქართველთა პოლიტიკური გავლენის შესახებ კასპიის ზღვისპირეთში. კასპიის ზღვის საქართველოსთან ასოცირებით, პაოლინო ხაზს უსვამს ქვეყნის

---

7 სარაი ოქროს ურდოს დედაქალაქი იყო.

8 იგულისხმება შავი ზღვა.

9 ნორგაციუმი ქალაქი ურგენჩია, თანამედროვე უზბეკეთში, ძველი ხვარაზმის დედაქალაქი.

10 არ იკითხება.

11 “Istud dicitur mare de Sara propter civitatem in qua imperator moratur, et dicitur etiam Caspium propter vicinitates ad montes Caspios et Georgianie eadem causa. In eo erat vorago, ubi descendebat aqua maris, sed propter terremotum obturata fuit. Ideo mare tumescit per palmam omni anno, et jam plures bone civitates destructe sunt. Tandem videtur quod debeat intrare mare Tane non absque multorum periculo. Habet in circuitu MMD millia, et de Sara usque Norgacium ponunt millia ??. Circum mare est regio arenosa (et invia?) in magna parte” [Miller, 1895: 135].

გეოგრაფიულ რეალობას, მის სტრატეგიულ მდებარეობასა და პოლიტიკურ-კულტურულ გავლენას კავკასიაში. პაოლინოს მიერ არჩეული ტერმინოლოგია ღირებულ ცნობებს გვაწვდის იმის შესახებ, თუ როგორ აღიქვამდა შუა საუკუნეების ევროპული სამყარო კავკასიის რეგიონს. ტექსტში მოხსენიებული „ქართული ზღვა“ თითქოს უმნიშვნელო, მაგრამ მრავლისმთქმელი დეტალია, რომელიც ასახავს ევროპელთა ცოდნას და ინტერესს საქართველოს, როგორც იმდროინდელი მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური მოთამაშის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Botana, F. (2013). The Making of *L'Abreujamen de las estorias* (Egerton MS. 1500). “Electronic British Library Journal,” 17
- Brincken, A.-D. von den (2000). Paulinus Minorita of Venice. Trade, Travel, and Exploration in the Middle Ages: An Encyclopedia. Eds. John Block Friedman and Kristen Mossler Figg. New York: “Routledge”
- Cecchini, F. (1998). Paolino Veneto. Enciclopedia dell'Arte Medievale. Vol. 9. Rome: “Istituto della Enciclopedia Italiana”
- Dalché, P. G. (2010). Cartes, réflexion stratégique et projets de croisade à la fin du XIIIe et au début du XIVe siècle: une initiative franciscaine? “Francia,” 37
- Daniel, E. R. (2010). Paulinus of Venice. The Encyclopedia of the Medieval Chronicle. Ed. Graeme Dunphy. Vol. 2. Leiden: “Brill”
- Degenhart, B., Schmitt A. (1973). Marino Sanudo und Paolino Veneto. Zwei Literaten des 14. Jahrhunderts in ihrer Wirkung auf Buchillustrierung und Kartographie in Venedig, Avignon und Neapel. Tubingen: “Ernst Wasmuth”
- Edson, E. (2007). The World Map, 1300-1492: The Persistence of Tradition and Transformation. Baltimore: “The Johns Hopkins University Press”
- Fontana, E. (2014). Paolino da Venezia, vescovo di Pozzuoli. *Dizionario Biografico degli Italiani*. Vol. 81. Rome: “Istituto della Enciclopedia Italiana”
- Fontana, E. (2020). Paolino da Venezia: la concezione della storia di un francescano del Trecento. *Paolino Veneto: Storico, narratore e geografo*. Eds. Roberta Morosini and Marcello Ciccuto. Rome: “L'Erma di Bretschneider”
- Golubovich, G. (1913). Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente francescano. T. II. Firenze: “Collegio di S. Bonaventura”
- Heullant-Donat, I. (1993). Entrer dans l'histoire. Paolino da Venezia et les prologues de ses chroniques universelles. “Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age,” 105/1
- Kretschmer, K. (1891). Marino Sanudo der Ältere und die Karten des Petrus Vesconte.
- Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 26
- Marco Polo (1903). The Book of Ser Marco Polo, the Venetian, Concerning the Kingdoms and Marvels of the East. Trans. Henry Yule. 3rd ed. vols. 1-2. London: “John Murray”
- Marino Sanudo Torsello. (2016). The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber
- Secretorum Fidelium Crucis. Trans. Peter Lock. Abingdon: “Routledge”
- Michalsky, T. (2015). *Grata pictura* and *mapa duplex*. Paolino Minorita’s Late Medieval Map of Rome as an Epistemological Instrument of a Historiographer. “Convivium,” 2/1
- Morosini, R. (2020a). Fra’ Paolino da Venezia: ritratto di un pensatore francescano. *Paolino Veneto: Storico, narratore e geografo*. Eds. Roberta Morosini and Marcello Ciccuto. Rome: “L'Erma di Bretschneider”
- Morosini, R. (2020b). Le ‘favole’ dei poeti e il buon governo per Paolino Veneto: il trattato in volgare veneziano *De regimine rectoris* e il *De diis gentium et fabulis poetarum*. *Paolino Veneto: Storico, narratore e geografo*. Eds. Roberta Morosini and Marcello Ciccuto. Rome: “L'Erma di Bretschneider”

- Pasch, G. (1968). Les drapeaux des cartes-portulans: Portulans de Petrus Vesconte (1320).
- *Recueil du IIe Congrés International de Vexillologie*. Zurich: “La société suisse de vexillologie”
- Ribeiro, F. A. (2021). A arte da sociabilidade de corte: recreação e conversação como experimentações políticas no tratado *De Regimine Rectoris*, de Paulino de Veneza (C. 1314). In *Anais da Jornada de Estudos Antigos e Medievais*. Maringá: “Universidade Estadual de Maringá”
- Surdich, F. (2020). La cultura geografi ca di Paolino Veneto. *Paolino Veneto: Storico, narratore e geografo*. Eds. Roberta Morosini and Marcello Ciccuto. Rome: “L'Erma di Bretschneider”
- Tyerman, C. J. (1982). Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century. “Transactions of the Royal Historical Society,” 32

This article explores the work of the 14th-century Franciscan historian, geographer, and diplomat Paolino Veneto, also known as Paolino Minorita, focusing on a fascinating detail found in his universal chronicle *Chronologia magna*, where the Caspian Sea is referred to by several names, including the “Georgian Sea.”

Born around 1270, most likely in Venice, Paolino pursued a successful career within the Franciscan Order. He quickly rose through the ranks, holding positions such as lector of theology, inquisitor, provincial minister, and ultimately bishop of Pozzuoli in 1324. Throughout his life, he was deeply involved in political and religious affairs, carrying out diplomatic missions for both the Papacy and the Venetian Republic, negotiating political conflicts across Italy.

His intellectual activities mirrored his political involvement, producing works that merged theology, history, politics, geography, and classical learning. Among his most important contributions are three universal chronicles: *Notabilium historiarum epithoma*, *Chronologia magna*, and *Satirica historia*. Of these, the *Chronologia magna* stands out for its integration of historical narrative with rich visual materials, including maps and diagrams. This encyclopedic work covers the history of the world from the creation up to the early 14th century. In one of its maps, the Caspian Sea is referred to by several names, including “Mare de Sara” (after the city of Sarai, capital of the Golden Horde), and, significantly, the “Georgian Sea.” In the text, Paolino explains this name by referring to the sea’s proximity to the Caucasus Mountains and the Georgian territories, noting that the area is largely sandy and impassable. He estimates the sea’s circumference at about 2,500 miles.

The reference to the Caspian as the “Georgian Sea” is especially significant. It reflects a broader pattern in which European scholars of the Middle Ages integrated geographic and political knowledge gathered from travelers like Marco Polo. While Paolino likely used Polo’s descriptions, such as referring to the Caspian as the Sea of Sarai, he also diverged from Polo in key aspects, like the sea’s circumference, implying the use of additional sources. The explicit reference to the term “Georgian Sea” in Paolino Veneto’s work indicates that he, and perhaps his sources, did not perceive Georgia merely as a distant Christian kingdom on the fringes of the known world. Instead, this designation implies a recognition of Georgia as a prominent and influential political entity within the broader regional context. By associating the Caspian Sea with Georgia, Paolino and his intellectual milieu acknowledged the country’s geographical

presence, strategic relevance, and cultural or political impact in the Caucasus and surrounding areas.

The article emphasizes that Paolino's choice of terminology provides valuable insight into how medieval European intellectuals viewed the Caucasus. The reference to the "Georgian Sea" implies that Georgia's political and cultural presence was significant enough to be acknowledged on maps and in historical texts. It signals an awareness of the Georgian kingdom's role within Eurasian geopolitics, an awareness that filtered into cartographic and historical traditions of the time. The label "Georgian Sea" is a small but telling detail that reveals much about medieval European knowledge, curiosity, and recognition of Georgia's place on the geopolitical map.

სურ. 1. მსოფლიოს რუკა პაოლინო ვენეტოს *Chronologia magna*-ში. პარიზი, საფრანგეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკა. MS Latin 4939, f. 9r.

სურ. 2. კასპიის ზღვა განმარტებითი წარწერით პაოლინოს მსოფლიოს რუკაზე. პარიზი, საფრანგეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკა. MS Latin 4939, f. 9r, დეტალი.